

TƯ TƯỞNG HỒ CHÍ MINH VỀ VĂN HÓA VÀ SỰ VẬN DỤNG VÀO XÂY DỰNG NỀN VĂN HÓA, CON NGƯỜI VIỆT NAM HIỆN ĐẠI

PHẠM VĂN QUỐC (*)

ĐÀO THỊ KIM LÂN ()**

Tóm tắt: Trong sự nghiệp xây dựng nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc; phát triển văn hóa, con người Việt Nam hiện đại dưới ánh sáng Nghị quyết Đại hội lần thứ XIII của Đảng, tư tưởng Hồ Chí Minh về văn hóa luôn là điểm tựa tinh thần vững chắc, một bộ phận của nền văn hóa Việt Nam. Vì vậy, cần tiếp tục vận dụng sáng tạo tư tưởng Hồ Chí Minh về văn hóa trong xây dựng nền văn hóa, con người Việt Nam hiện đại.

Từ khóa: Con người Việt Nam; tư tưởng Hồ Chí Minh; xây dựng nền văn hóa.

Abstract: In the process of developing the progressive Vietnamese culture imbued with national identity and developing modern Vietnamese culture and people under the Resolution of the 13th Party Congress, Ho Chi Minh thought on culture has always been the firm spiritual foundation and a part of Vietnamese culture. Therefore, it is necessary to continue to creatively apply Ho Chi Minh thought on culture in developing the modern Vietnamese culture and people.

Keywords: Vietnamese people; Ho Chi Minh thought; developing the culture.

Ngày nhận bài: 23/03/2023 Ngày biên tập: 23/3/2023 Ngày duyệt đăng: 19/4/2023

Nghiên cứu hệ thống quan điểm của Chủ tịch Hồ Chí Minh về những vấn đề cơ bản của cách mạng Việt Nam cho thấy, những luận điểm về văn hóa của Người là sự sáng tạo, khoa học; kết tinh những giá trị văn hóa Đông - Tây, truyền thống và hiện đại, dân tộc và nhân loại; là nhân cách, bản lĩnh văn hóa của một nhà văn hóa kiệt xuất; là sự vận dụng sáng tạo lý luận về văn hóa của chủ nghĩa Mác-Lênin vào thực tiễn Việt Nam; giữ vai trò định hướng việc xây dựng, phát triển, nâng cao tầm vóc nền văn hóa Việt Nam xã hội chủ nghĩa.

1. Những vấn đề cơ bản của tư tưởng Hồ Chí Minh về văn hóa và con người Việt Nam

Thứ nhất, đặc trưng của văn hóa, con người Việt Nam là nền văn hóa thấm đẫm tinh dân tộc, hiện đại và nhân văn.

Trong Đề cương về văn hóa do Tổng Bí thư Trường Chinh soạn thảo và được Đảng ta ban hành vào năm 1943 đã nhấn mạnh ba thành tố đặc biệt quan trọng của văn hóa là: tư tưởng, học thuật và nghệ thuật. Bên cạnh đó, Đảng ta cũng đã đề ra ba nguyên tắc vận động để xây dựng nền văn hóa mới là: dân tộc, khoa học và đại chúng. Đây cũng chính là ba nguyên tắc xuyên suốt trong tư tưởng của Chủ tịch Hồ Chí Minh về nền văn hóa Việt Nam. Theo Người, nền văn hóa Việt Nam là nền văn hóa có gốc rễ, cội nguồn từ

(*) TS; Trường Đại học Nguyễn Huệ, Bộ Quốc phòng

(**) Trường Đại học Lao động - Xã hội

truyền thống văn hóa dân tộc, thể hiện tâm hồn, cốt cách, bản sắc của con người Việt Nam. Nền văn hóa ấy kế thừa truyền thống văn hóa của dân tộc ta trong suốt chiều dài lịch sử dựng nước và giữ nước. Đó là truyền thống yêu nước thương nòi, tinh thần đoàn kết, cố kết cộng đồng; tinh thần nhân ái khoan dung, trọng nghĩa tình, đạo lý; đức tính cần cù sáng tạo trong lao động sản xuất; tinh thần dũng cảm, kiên cường bất khuất, mưu trí, gan dạ trong chống giặc ngoại xâm của con người Việt Nam.

Thứ hai, vị trí, vai trò của văn hóa trong mối quan hệ với các lĩnh vực khác.

Theo Chủ tịch Hồ Chí Minh, văn hóa đứng ngang hàng với các lĩnh vực hoạt động khác của xã hội: "Trong công cuộc kiến thiết nước nhà có bốn vấn đề cùng phải chú ý đến, cùng phải coi trọng ngang nhau: chính trị, kinh tế, xã hội, văn hóa"⁽¹⁾. Quan trọng hơn nữa, Người đã chỉ ra mối quan hệ chặt chẽ giữa văn hóa với các lĩnh vực khác. Văn hóa không thể đứng ngoài mà phải ở trong kinh tế và chính trị và ngược lại kinh tế, chính trị cũng nằm trong văn hóa. Đời sống xã hội được xây dựng, kết cấu đan cài từ bốn lĩnh vực: chính trị, kinh tế, văn hóa, xã hội; trong đó văn hóa là nền tảng tinh thần của đời sống xã hội, là lĩnh vực thuộc về kiến trúc thượng tầng của xã hội. Từ đó, một trong những vấn đề cơ bản, hệ trọng đặt ra là phải giải quyết đúng đắn mối quan hệ giữa lĩnh vực văn hóa với chính trị, kinh tế, xã hội.

Trong mối quan hệ với chính trị, xã hội, Chủ tịch Hồ Chí Minh chỉ rõ: văn hóa phải phục vụ nhiệm vụ chính trị và ở trong chính trị; chỉ khi chính trị, xã hội được giải phóng thì văn hóa mới được giải phóng; chính trị mở đường cho văn hóa phát triển, để văn hóa phát triển tự do, phải làm cách mạng chính trị trước. "Xã hội thế nào, văn nghệ thế ấy... dưới chế độ thực dân và phong kiến, nhân dân ta bị nô lệ, thì văn nghệ cũng bị nô lệ, bị tòi tàn, không thể phát triển được"⁽²⁾. Văn hóa phải tham gia vào nhiệm vụ chính trị, tức là tham gia vào các hoạt động cách mạng, tham gia kháng chiến và xây dựng chủ nghĩa xã hội. Văn hóa tham gia kháng chiến tức là văn hóa không đứng ngoài mà ở trong cuộc kháng chiến thần thánh của dân tộc và cuộc kháng chiến trở thành cuộc kháng chiến có văn hóa.

Thứ ba, văn hóa, con người là động lực, là mục tiêu của sự nghiệp cách mạng.

Quan điểm nổi bật của Chủ tịch Hồ Chí Minh về văn hóa là: Người đã khẳng định văn hóa là động lực, là mục tiêu của sự nghiệp cách mạng. Người yêu cầu văn hóa phải soi đường cho quốc dân đi; đem văn hóa lãnh đạo quốc dân để thực hiện độc lập, tự do, tự cường, tự chủ của con người Việt Nam. Văn hóa tạo thành sức mạnh vật chất, tinh thần thắng ngoại xâm theo tinh thần lấy văn minh thắng bạo tàn. Nếu kinh tế nâng cao đời sống vật chất, thì văn hóa có tác dụng nâng cao đời sống tinh thần của Nhân dân. Theo quan điểm đó, với tư cách là hệ giá trị định hướng điều chỉnh nhận thức tư duy, hành vi của mỗi cá nhân, cả cộng đồng và xã hội, văn hóa có sức mạnh to lớn: nuôi dưỡng tư tưởng đạo đức và nhân cách con người. Vì thế, văn hóa, con người luôn là động lực, là mục tiêu của sự nghiệp cách mạng.

2. Vận dụng tư tưởng Hồ Chí Minh về văn hóa vào xây dựng nền văn hóa, con người Việt Nam hiện đại

Nền văn hóa, con người Việt Nam hiện đại là xây dựng nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc, làm động lực cho sự phát triển đất nước và hội nhập quốc tế và phát triển con người toàn diện. Để vận dụng được những yếu tố cốt lõi trong tư tưởng Hồ Chí Minh vào xây dựng nền văn hóa, con người Việt Nam hiện đại; làm cho văn hóa trở thành động lực khơi dậy khát vọng phát triển đất nước phồn vinh, hạnh phúc; phát huy ý chí và sức mạnh đại đoàn kết toàn dân tộc, kết hợp với sức mạnh thời đại; xây dựng đất nước Việt Nam hùng cường, cần phải thực hiện có hiệu quả những vấn đề cơ bản sau:

Một là, phát triển văn hóa vì sự hoàn thiện nhân cách con người và xây dựng con người để phát triển văn hóa.

Trong xây dựng văn hóa, trọng tâm là chăm lo xây dựng con người có nhân cách, lối sống tốt đẹp, với các đặc tính cơ bản: yêu nước, nhân ái, nghĩa tình, trung thực, đoàn kết, cần cù, sáng tạo. Xây dựng đồng bộ môi trường văn hóa, trong đó chú trọng vai trò của gia đình, cộng đồng. Phát triển hòa giữa kinh tế và văn hóa; cần chú ý đầy

đủ đến yếu tố văn hóa và con người trong phát triển. Xây dựng và phát triển văn hóa, con người Việt Nam hiện đại là sự nghiệp của toàn dân do Đảng lãnh đạo, Nhà nước quản lý, Nhân dân là chủ thể sáng tạo. Tại Đại hội XIII, với tinh thần nhìn thẳng vào sự thật, nói rõ sự thật, lần đầu tiên Đảng ta nêu yêu cầu: “Từng bước vươn lên khắc phục các hạn chế của con người Việt Nam”⁽³⁾.

Truyền thống văn hóa của dân tộc không những phải được giữ gìn mà còn phải được phát huy cao độ trong sự nghiệp xây dựng nền văn hóa, xây dựng con người hiện đại, con người mới xã hội chủ nghĩa. Coi trọng công tác giáo dục truyền thống lịch sử dân tộc cho mọi thế hệ con người Việt Nam. Quyết tâm thực hiện yêu cầu của Chủ tịch Hồ Chí Minh là phải phát huy hết cốt cách dân tộc, lấy tinh thần dân tộc để cổ vũ toàn dân, giáo dục các thế hệ, từng bước hoàn thiện nhân cách con người cho thế hệ tương lai. Đồng thời, phải phê phán mọi biểu hiện tôn sùng văn hóa ngoại lai; giao lưu, tiếp biến chứ không tiếp nhận thụ động nhằm đạt mục tiêu xây dựng con người Việt Nam hiện đại theo đúng tinh thần Nghị quyết Đại hội XIII của Đảng: “Lấy giá trị văn hóa, con người Việt Nam làm nền tảng, sức mạnh nội sinh quan trọng bảo đảm sự phát triển bền vững”⁽⁴⁾.

Trong điều kiện hiện nay, để thực hiện xây dựng văn hóa, con người Việt Nam hiện đại càng phải vận dụng quan điểm của Chủ tịch Hồ Chí Minh về mối quan hệ giữa truyền thống và hiện đại. Giữ gìn và phát huy vốn văn hóa quý báu của dân tộc, kế thừa những truyền thống tốt đẹp, đồng thời vận động Nhân dân xóa bỏ các tập tục lạc hậu. Bên cạnh đó, cần có biện pháp hạn chế việc du nhập văn hóa một cách quá đà, thiếu chọn lọc dẫn đến tình trạng “sùng ngoại” không còn thiết tha với văn hóa truyền thống trong nước. Với quan điểm dân tộc và hiện đại, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã chỉ rõ: “Để phục vụ sự nghiệp cách mạng xã hội chủ nghĩa thì văn hóa phải xã hội chủ nghĩa về nội dung và dân tộc về hình thức”⁽⁵⁾; “Con đường đúng đắn duy nhất là xây dựng một nền văn hóa nghệ thuật xã hội chủ nghĩa về nội dung và dân tộc về hình thức”⁽⁶⁾.

Xây dựng và phát triển văn hóa để hoàn thiện nhân cách con người phải làm cho văn hóa thấm sâu vào mọi lĩnh vực của đời sống, mọi quan hệ xã hội của con người. Chủ tịch Hồ Chí Minh nói rõ chủ kiến ấy của mình, văn hóa không ở bên ngoài mà ở trong kinh tế và chính trị. Văn hóa soi đường cho quốc dân đi. Phải đem văn hóa mà chữa thói phù hoa, xa xỉ, quan liêu, lãng phí, tham ô, tham nhũng. Cũng phải dùng thực hành văn hóa mà xây dựng đời sống mới, phát huy dân chủ và quyền làm chủ của nhân dân. Trong kháng chiến cũng như trong kiến quốc, luôn luôn cần đến nhân tài và phải có chính sách để bồi dưỡng, phát huy, phát triển nhân tài, biết quý trọng, tin cậy hiền tài.

Nền văn hóa mà chúng ta xây dựng là một nền văn hóa “mở”, thể hiện ở chỗ một mặt luôn kế thừa và phát huy những giá trị truyền thống dân tộc, mặt khác tự làm giàu bằng việc tiếp thu có chọn lọc tinh hoa văn hóa nhân loại, làm cho nền văn hóa Việt Nam vừa mang những đặc trưng phản ánh cốt cách, bản sắc và truyền thống văn hóa dân tộc, vừa bắt nhịp được với hơi thở của cuộc sống hiện đại, phù hợp với trình độ khoa học và trình độ văn minh mà nhân loại đã đạt được. Nền văn hóa đó phải vì sự hoàn thiện nhân cách con người và xây dựng con người Việt Nam, phải nhằm để phát triển văn hóa Việt Nam.

Hai là, phát triển văn hóa gắn với sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa; là một bộ phận của sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước.

Với tư cách là hệ giá trị định hướng điều chỉnh nhận thức tư duy, hành vi cho mỗi cá nhân và cả xã hội, văn hóa phải được gắn chặt với quá trình phát triển kinh tế, xã hội; quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước. Trong tư tưởng Hồ Chí Minh, văn hóa không thể đứng ngoài mà phải ở trong kinh tế và chính trị. Một mặt, văn hóa chịu sự chi phối của kinh tế và chính trị nhưng mặt khác, văn hóa có tác động trở lại to lớn đến kinh tế và chính trị. Chính vì thế, mỗi bước phát triển kinh tế - xã hội; mỗi bước của quá trình đẩy mạnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước là một bước để củng cố, giữ gìn, phát huy và phát triển văn hóa, con

người Việt Nam hiện đại, phù hợp với xu thế chung của thời đại. Trong đó, phải nâng cao nhận thức cho mọi người, mà đặc biệt là thế hệ trẻ hiểu sâu sắc và đầy đủ nhất về các quan điểm của Đảng, tư tưởng Hồ Chí Minh về văn hóa, từ đó tuyên truyền, phát triển và xây dựng văn hóa, con người Việt Nam trước tình hình mới, trước sự tác động từ mặt trái nền kinh tế thị trường.

Mặt khác, văn hóa là một bộ phận của sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước và hội nhập quốc tế, nên cần xác định rõ "Xây dựng văn hóa trong chính trị và kinh tế; phát triển công nghiệp hóa văn hóa đi đôi với xây dựng, hoàn thiện thị trường văn hóa"⁽⁷⁾. Những nhiệm vụ này có ý nghĩa đặc biệt quan trọng đối với việc phát huy nguồn lực văn hóa trong sự nghiệp xây dựng Đảng, xây dựng hệ thống chính trị, phát triển kinh tế - xã hội.

Ba là, làm cho văn hóa thực sự là nền tảng tinh thần của xã hội, xây dựng văn hóa, con người Việt Nam hiện đại vừa là mục tiêu, vừa là động lực thúc đẩy sự phát triển kinh tế - xã hội.

Trong bối cảnh toàn cầu hóa, hội nhập quốc tế, có sự giao lưu, tiếp biến văn hóa sâu rộng hiện nay, việc quan tâm chú trọng phát triển nguồn lực văn hóa, con người, phát huy tối đa tiềm năng "sức mạnh mềm" của đất nước là một trong những động lực quan trọng để thúc đẩy xã hội phát triển bền vững, đồng thời nâng cao hình ảnh, vị thế của Việt Nam, lan tỏa các giá trị văn hóa, con người Việt Nam trên trường quốc tế. Do đó, cần tiếp tục quán triệt và thực hiện Nghị quyết Đại hội XIII của Đảng: "Lấy giá trị văn hóa, con người Việt Nam làm nền tảng, sức mạnh nội sinh quan trọng bảo đảm sự phát triển bền vững. Xây dựng con người Việt Nam phát triển toàn diện, gắn kết chặt chẽ, hài hòa giữa giá trị truyền thống và giá trị hiện đại"⁽⁸⁾ là nhiệm vụ quan trọng hàng đầu nhằm đưa đất nước phát triển nhanh và bền vững.

Để xây dựng môi trường văn hóa trong sạch, lành mạnh, Đảng ta xác định cần có cơ chế, chính sách, giải pháp để xây dựng môi trường văn hóa thật sự trong sạch, lành mạnh, cải thiện điều kiện hưởng thụ văn

hóa của nhân dân. Đồng thời, thực hiện tốt phương châm: "Dân biết, dân bàn, dân làm, dân kiểm tra, dân giám sát, dân thụ hưởng"; chú trọng phát huy vai trò của gia đình, cộng đồng, xã hội tạo sức mạnh tổng hợp để xây dựng môi trường văn hóa tốt đẹp, lành mạnh, thực sự là "định hướng giá trị" để: "Phát huy giá trị văn hóa, sức mạnh con người Việt Nam; khơi dậy mạnh mẽ khát vọng phát triển của dân tộc, tinh thần yêu nước, tự hào, ý chí tự cường và lòng nhân ái, tinh thần đoàn kết, đồng thuận xã hội; xây dựng môi trường và đời sống văn hóa phong phú, đa dạng, văn minh, lành mạnh, hội nhập quốc tế.

Hiện nay, những biến động của tình hình thế giới và khu vực đang tác động mạnh mẽ đến đời sống văn hóa của dân tộc. Để giữ gìn và phát huy bản sắc văn hóa dân tộc, xây dựng nền văn hóa, con người Việt Nam hiện đại, cần tiếp tục vận dụng sáng tạo tư tưởng Hồ Chí Minh về văn hóa vào thực tiễn cách mạng nước ta, đồng thời tiếp thu có chọn lọc những giá trị văn hóa tiên tiến, khoa học, đại chúng, kiên quyết loại bỏ những hủ tục, tàn dư, những sản phẩm phản văn hóa, sản phẩm độc hại từ bên ngoài để xây dựng văn hóa trở thành nền tảng tinh thần của xã hội, là sức mạnh góp phần phát triển bền vững đất nước./.

Ghi chú:

(1), (5) Hồ Chí Minh, *Toàn tập*, tập 10, Nxb CTQG - ST, H.2000, tr.60.

(2), (6) Hồ Chí Minh, *Văn hóa nghệ thuật là một mặt trận*, Nxb Văn học, H.1981, tr.516, tr.515.

(3), (4) Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*, tập I, Nxb. CTQG - ST, H. 2021, tr.143, tr.116.

(7) Đảng Cộng sản Việt Nam, *Tài liệu Hội nghị Văn hóa toàn quốc triển khai thực hiện Nghị quyết Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII của Đảng*, Nxb Văn phòng Trung ương. H. 2021.

(8) Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*, tập II, Nxb CTQG-ST, H.2021.